

YRA VAN DIJK en THOMAS VAESSENS

Ter inleiding

Arnon Grunberg (1971) is misschien wel de meest toonaangevende Nederlandse auteur van dit moment. Hij is actief (en ongekend productief) in alle belangrijke literaire genres (romans, toneel, essayistisch, poëzie en literaire journalistiek) en hij toont zich op verschillende podia (het boek, de krant, radio, tv, internet). Geen enkele collega is de laatste jaren zo rijkelijk bedeed met literaire prijzen. Toen hij in 2009 voor zijn gehele oeuvre de prestigieuze Constantijn Huygens-prijs kreeg, was hij de jongste laureaat in de geschiedenis van de prijs. In haar rapport moest de jury deemoedig vaststellen dat het 'nogal een bewering' zou zijn om te stellen dat met de toekenning van de prijs werkelijk het *bele* oeuvre van deze auteur was bekroond: dat oeuvre is eigenlijk nu al te uitgebreid en te uiteenlopend om door een paar mensen helemaal overzien te worden.

Grunbergs werk doet het niet alleen goed bij jury's. Van zijn romans worden stevast verschillende drukken opgelegd en ook de critici schatten boeken als *De asielzoeker* en *Tirza* hoog in. Toen *De Groene Amsterdammer* begin dit jaar zestig critici en andere professionele lezers vroeg naar 'de beste romans van de 21^e eeuw', eindigden deze beide teksten op respectievelijk de zeventiende en de eerste plaats van de 'Top 21': tussen (en vóór) internationale reuzen als Ian McEwan, Dave Eggers, Philip Roth, W.G. Sebald en Michel Houellebecq.

Toch is Grunberg ook controversieel. Zo is hem door critici nogal nagedragen dat hij op 9/11 vanuit New York een column schreef waarin hij ostentatief naliet zijn afschuw uit te spreken over de aanslagen. In plaats daarvan leek Grunberg vooral bezig met zijn eigen agenda voor de rest van de dag: 'Ik maak me zorgen waar ik vanavond goed kan eten', schreef hij. Die uitspraak werd allerwegen schandelijk bevonden. 'Dat vind ik moreel en esthetisch weezinwekkend', meende bijvoorbeeld Frits van Oostrom in een interview met *de Volkskrant* op 29 september 2001.

Maar Grunberg heeft ook andere kanten. De (schijnbare?) onbekommerdheid die hij in zijn commentaar op de aanslagen in New York aan de dag legt, krijgt bijvoorbeeld tegenwicht op de talloze plaatsen in zijn snel uitdijende oeuvre waarin hij (weliswaar op nonchalante toon) cruciale kwesties aan de orde stelt: hij worstelt met de/zijn Joodse identiteit, met de erfenis van het humanisme, met de vraag naar de betekenis van moraal en ethiek voor het alledaagse leven, met de sturende rol van de massamedia in verslaglegging van bijvoorbeeld oorlogen en internationale conflicten ...

Grunberg is een schrijver van paradoxen en uitersten. 'De joden geloven dat God van hen het uitverkoren volk geeft gemaakt, maar ik geloof dat God maar één jood heeft uitverkoren, en dat ben ik', schrijft Grunberg eind 2009 aan een van zijn vele correspondenten, de Turkse scholiere Cansu. Het zal in de eerste plaats als een grapje bedoeld zijn, maar Grunbergs grapjes hebben altijd ook een serieuze ondertoon. Het is nooit duidelijk waar zijn ironie ophoudt en zijn ernst begint.

De twee lopen in elkaar over, en we dienen ook de ironie serieus te nemen, verzekerde Grunberg zijn gehoor toen hij in 2007 de Kellendonk-lezing hield: net

zomin als kunst kunnen we ironie terzijde schuiven zodat we onze vingers er niet aan hoeven branden, en hij vraagt er dringend om serieus genomen te worden. Tegelijk echter stelt hij dat hij de ernst vreest en maar niet ‘te pakken’ krijgt – ook al omdat het hem niet lukt een ‘wij’ te worden. Aan een identiteit die weigert zich bij een collectief aan te sluiten, zo zet Grunberg uiteen, kleeft ‘de schande van de ironie’. De ironie is volgens hem onvermijdelijk voor wie zich niet wil beperken tot een ‘enkelvoudige identiteit’.

Dat Grunberg dat niet wil, staat wel vast. Wie probeert de vinger te leggen op zijn schrijverschap en de betekenis van zijn werk, ontdekt al snel dat er nauwelijks vaste conclusies te trekken zijn. Ondanks de aforismen waarin Grunberg grossiert, is stelligheid hem volslagen vreemd. Hij is een onderzoekend schrijver, eerder uit op het stellen van vragen dan op het geven van antwoorden. Hij lijkt voortdurend op ijsschotsen te springen – zodra hij iets beweert, volgt er meteen een uitspraak die het tegendeel uitdrukt. Evenzo speelt hij als auteur een rollenspel: of hij zich nu in bontmantels of in pseudoniemen hult, we krijgen slechts wisselende maskers te zien.

Deze onderzoekende houding en de ongrijpbaarheid die er het gevolg van is, zijn intrigerend: Grunberg is een schrijver die lezers en critici blijft bezighouden. Ook wie ongunstig oordeelt over ontwikkelingen in zijn werk, blijft hem volgen. Hij is een van de hedendaagse Nederlandse auteurs die ervoor in aanmerking komen als tegenvoorbeeld genoemd te worden bij de in de Neerlandistiek befaamde stelling van het *Maatstaf*-artikel uit 1992 waarin Frans Ruiter en Wilbert Smulders hun belangrijke boek *Literatuur en moderniteit in Nederland* uit 1996 aankondigen: ‘De demobilisatie van de moderne schrijver’. Hij is aanwezig, zijn stem wordt gehoord en het doet ertoe dat hij zich uitspreekt *in literatuur*, en niet alleen maar in televisieprogramma’s of op de opiniepagina van de krant.

Grunberg is in veel opzichten een prototypische auteur van nu. Zijn werk en zijn optreden problematiseren de heersende ideeën over wat literatuur is of zou moeten zijn. Een paar voorbeelden.

Hij opereert nadrukkelijk internationaal. Hij woont sinds 1995 in New York en reist van daaruit voortdurend over de wereld. Zijn werk wordt flink vertaald, en hij ontleent aan die internationale impact ook een deel van zijn schrijversidentiteit: op zijn website (www.arnongrunberg.com) houdt hij de internationale receptie van zijn werk nauwlettend bij en in het dankwoord bij de toekenning van de Constantijn Huygens-prijs bedankt hij nadrukkelijk zijn vertalers (‘soms klinkt mijn werk in het Duits en het Engels nog beter dan in het Nederlands’). Zijn inspiratiebronnen zijn veelal internationale auteurs, hetgeen het problematisch maakt om Grunbergs oeuvre te bestuderen als een ‘Nederlands’ oeuvre dat wortelt in de Nederlandse literaire traditie. Toch profileert Grunberg zich nergens zoals in Nederland. De vraag die dit alles oproept is: kunnen we Grunberg nog wel zinvol bestuderen als schakel in de ontwikkeling van de Nederlandse literatuur? Is zijn schrijverschap niet strijdig met de grote nadruk die in veel literatuurhistorisch onderzoek wordt gelegd op het verband tussen het verhaal van de (nationale) literatuur en nationale identiteit? Grunbergs werk roept vragen op over wat het in de huidige culturele en maatschappelijke constellatie betekent een *Nederlandse* auteur te zijn. Wat betekent het idee van ‘nationale literaturen’ in de door globalisering gekenmerkte wereld van vandaag?

Een ander voorbeeld: Grunberg opereert multimediaal: hij beweegt zich gemakkelijk tussen de verschillende genres en zelfs tussen de verschillende media. Zijn werk roept daardoor vragen op over de grenzen van het object van literatuur en literatuurwetenschap. Betrekken we Grunbergs activiteiten als journalist of tv-presentator in beschouwingen over zijn romans, en zo ja hoe? Behoort de hoorspelbewerking van *Het aapje dat geluk pakt* tot Grunbergs literaire oeuvre? Hoe verhouden zich de teksten op zijn blog (een medium waar traditioneel als privé beschouwde data in een soort van semi-openbaarheid worden gebracht) tot zijn journalistiek en zijn fictie (genres waarmee hij expliciet de publieke ruimte betreedt)?

Grunbergs werk en optreden roepen vragen op over het schrijverschap, hoe het zich manifesteert in de multimediale en transnationale cultuur van vandaag. Omdat we zulke fundamentele vragen over het functioneren van literatuur op het moment interessant en belangrijk vinden, én omdat Grunberg allerwegen wordt beschouwd als een typische auteur van deze tijd, besloten wij de redactie van *TNTL* te vragen ons in de gelegenheid te stellen enkele principiële beschouwingen over Grunberg bij elkaar te brengen. De redactie stemde toe. Wij presenteren hier het resultaat, waarvan we hopen dat het kan bijdragen aan het formuleren van nieuwe onderzoeksvragen op het terrein van de contemporaine literatuur. Wij zijn ervan overtuigd dat op dat terrein, gegeven de culturele diversiteit van vandaag, uitdagingende vragen te stellen zijn.